

Валентина Годлевська

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО РЕЖИМУ В ІСПАНІЇ (1982–1996 рр.)

На підставі аналізу матеріалів преси, радіо та телебачення зроблено спробу прослідкувати особливості процесу консолідації демократичного режиму в Іспанії в роки правління Іспанської соціалістичної робітничої партії. Також автором висвітлено процес демократизації ЗМІ. Вказується, що значну роль в трансформаційних процесах відіграли засоби масової інформації, оскільки виступили носієм та розповсюджувачем демократичних цінностей.

Ключові слова: *консолідація демократії, політична система, реформа, модернізація, засоби масової інформації, преса, радіо, телебачення.*

Засоби масової інформації (ЗМІ) є складовою частиною політичної системи суспільства. Вони висловлюють інтереси суспільства, різних соціальних груп, окремих особистостей. Їх діяльність має важливі суспільно-політичні наслідки, так як характер інформації, що адресується аудиторії, визначає її ставлення до дійсності та напрям соціальних дій. Тому, ЗМІ не просто інформують, повідомляють новини, а й пропагують певні ідеї, погляди, вчення, політичні програми і тим самим беруть участь у соціальному управлінні.

Політика більшою мірою, ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, встановлення і підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами. Якщо, наприклад, економіка цілком може функціонувати на основі ринкового саморегулювання при обмежених, переважно безпосередніх формах взаємодії людей, то політика неможлива без опосередкованих форм спілкування і спеціальних засобів зв'язку між різними носіями влади, а також між державою і громадянами.

Наявність розвинених, демократично організованих ЗМІ, які об'єктивно висвітлюють політичні події, — одна з найважливіших гарантій стабільності демократичної держави, ефективності управління суспільством. І, навпаки, невиконання ЗМІ своїх функцій в політичній системі здатне докорінно спотворити її цілі та цінності, порушити її ефективність і підірвати життєздатність, перетворити демократію на

ілюзію, форму прихованого, маніпулятивного панування правлячих прошарків і класів.

Нормативна модель сучасної демократії будується на фундаменті уявлень про людину, як про раціонально мислячу і відповідально діючу особу, що свідомо і компетентно бере участь в ухваленні політичних рішень. У демократичній державі, заснованій на ухваленні найважливіших рішень більшістю голосів, володіти такими якостями повинна не одна людина або привілейована меншість — еліта, а маси, стійка більшість населення. Добитися ж компетентних політичних суджень більшості громадян неможливо без ЗМІ. Без радіо, телебачення, газет і журналів навіть добре освічена людина не зможе правильно орієнтуватися в складній мозаїці суперечливих політичних процесів, приймати відповідальні рішення. ЗМІ дозволяють їй вийти за вузькі рамки безпосереднього індивідуального досвіду, роблять осяжним весь світ політики. Вільне заснування і діяльність ЗМІ є реальним проявом свободи слова, без якої усі інші політичні права особи практично не реалізуються.

Особливо актуальним розуміння проблем впливу і взаємозв'язку функціонування системи ЗМІ з розвитком демократії виявляється для держав, що переживають період трансформації. Це пов'язано з тим, що важливі процеси соціально-економічних перетворень відзначаються суперечливістю та приховують у собі певні небезпеки, які усталені демократії навчилися передбачати та долати за допомогою законів і моральних норм.

Зарубіжна наукова думка пропонує широкий спектр різноманітних досліджень проблем зв'язку політики і засобів масової інформації. Серед основних напрямів можна відзначити розробку концепції інформаційного суспільства Б. Беллом і Г. Тоффлером, вивчення впливу ЗМІ на громадську думку, зокрема на електоральні вподобання населення, які провели П. Лазарфельд, С. Леннарт, Г. Шиллером, Дж. Харлессом, Е. Роджерсом досліджуються також функції ЗМІ у суспільстві, тенденції їхнього розвитку. Однак у цих дослідженнях не розроблені проблеми впливу ЗМІ на процеси демократичного розвитку суспільства. А вчені, які розглядають питання зв'язку мас-медіа і демократії, — Дж. Кін, Дж. Мерілл, Мак Чесні — не застосовують у своїх роботах методу системного аналізу¹. В Україні ґрунтовно досліджує проблему ролі засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства Костирев А.Г.²

Особливості реформування інформаційного простору, роль та місце засобів мас-медіа на етапі утвердження демократичного режиму в Іспанії є ґрунтовно досліджені в іспанській науці. Зазначеній проблематиці присвячені праці Ф. Беренете, М. Лус Морана, Б. Гарсі-Мон Маранеса, М.Х. Раміреса Лафіта, А. Муньюса Каріона, Е. Васкес Діаса, К. Ламас

Алонсо, М.А. Фернандеса, Х.А. Гаїта Мойя, Е.Р. Лара, Б.Г. Небрета, А. Пералес Алберта, А.Л. Платеро, Б.Е. Маркеса, М. Мартін Серрано, М. Крус Сеоане, М. Долорес Саїса, Х.Ф. Себастіана, Х.Ф. Фуентеса, Х.Т. Алвареса³. Більшість дослідників вказують на значний вплив ЗМІ на формування політичної культури громадян, а також на їх електоральну поведінку.

Окремо необхідно виділити дослідження Р. Реїга, автора низки книг про суспільну комунікацію, серед яких виділяється «Контроль комунікації мас: структурні і психосоціальні основи» (1995 р.)⁴. У роботі автор здійснює спробу розкрити місце та роль економічного та політичного впливу, який знаходиться «позаду» засобів зв'язку і який зазвичай читач або глядач не сприймає. А саме, автор детально аналізує такий контроль у форматі «хто говорить, що і для чого». Наступна праця науковця «Засоби комунікації та влада в Іспанії: преса, радіо, телебачення і видавничий світ» (1998 р.) складається з трьох великих частин: в першій викладені концептуальні питання і зроблена спроба пояснити, що розуміється під «структурою», «інформацією» і «владою». У другій частині, описана «реальна структура» інформації в Іспанії, починаючи з заходів груп мультимедійних лідерів (Телефонна компанія, Радіотелевізійна корпорація Іспанії, група «Пріса», група «Коррео»), найбільших журналістських груп (група «Зета», група «Годо», «Іспанська преса», група «Вос» та інші) і найпомітніших телеграфних агентств («Ефе» та «Європа-Прес»). У третій частині аналізуються найзначніші риси структури промисловості преси, радіо, телебачення, книги та «канали інформації». Проте залишилась неясною взаємодія між Іспанією і зарубіжжям, відводиться надто багато уваги маргінальним групам⁵.

Наукова новизна даної статті полягає в тому, що вперше в українській іспаністиці досліджено іспанські засоби масової інформації як джерело з вивчення процесу консолідації демократичного режиму в роки правління Іспанської соціалістичної робітничої партії. Також опрацьовано найновіші наукові дослідження іспанських вчених та іспанського законодавства з зазначеної проблематики.

У грудні 1978 р., після довгого дискусійного процесу і досягнення консенсусу, була прийнята іспанська конституція. Завдяки їй, зменшився інтервенціонізм держави і було встановлено верховенство закону на вільне підприємництво і вільну конкуренцію.

Утвердження основного закону мало дуже важливі наслідки для ЗМІ. З однієї сторони, ліквідація преси Руху (преси попереднього авторитарного режиму) шляхом закриття газет або передачі їх в приватні руки, сприяло свободі без прецедентів, і з іншої сторони, руйнування радіо Руху сприяло розквіту радіо, яке почало конкурувати з пресою.

Стаття двадцята основного закону торкалася безпосередньо свободи слова і поширення інформації:

1. Визнаються та охороняються наступні права на: а) вільне вираження і поширення поглядів, ідей і думок усно, письмово або іншими способами; б) технічне, наукове, художнє, літературне виробництво і творчість; в) свободу викладання; г) вільну передачу і отримання достовірної інформації за допомогою будь-яких засобів поширення.

Для здійснення цього права закон регулює право на нерозголошення таємниці і на професійну таємницю.

2. Здійснення вказаних прав не може бути обмеженим ніяким видом попередньої цензури.

3. Закон встановлює порядок організації і здійснення парламентського контролю над засобами масової інформації, залежними від держави або від публічних установ, і гарантує доступ до вищезгаданих засобів основним соціальним і політичним групам, поважаючи громадський і мовний плюралізм Іспанії.

4. Здійснення цих свобод обмежується повагою прав, закріпленою в цьому розділі, приписів законів тих, що його розвивають і, передусім, правом на честь, приватне життя, власне ім'я і захист молоді і дитинства.

5. Конфіскація публікацій, записів і інших засобів інформації здійснюється тільки на підставі судового рішення⁶.

В процесі демократизації іспанського суспільства преса відчула важливий розквіт з появою публікацій усіх видів. З'явилися нові підприємства і журналістські групи, реорганізувалися старі. Вони, сприйнявши дух епохи і потреби ринку, отримали невдовзі високі позиції. Серед них виділяються: група «Пріса» (Prisa), створена в 1972 р., тяжіє до соціалістичної партії Іспанії; група «Зета» (Grupo Zeta), створена в 1976 р., поміркована, не націоналістична, з передовими поглядами; група «Годо» (Godo) поміркована, не націоналістична, консервативна, офіційно створена в 1998 р., але формування сягає ще 1881 р. з появою газети «Ла Вангардіа» (La Vanguardia — центристська ідеологія, ліберально-монархічного спрямування).

Окрім газет з історією, таких як «АБЦ» (ABC — правоцентристської ідеології) або «Ла Вангардіа», з'явилися нові, такі як «Ель Паїс» (El País, тяжіє до соціалістичної партії), «Ель Мундо» (El Mundo, тяжіє до Народної партії), які перетворюються на серйозні підприємства комунікації і групи влади.

28 жовтня 1982 р. Іспанська соціалістична робітничка партія (ІСРП) перемогла на загальних виборах абсолютною більшістю з десятима мільйонами голосів. Цій перемозі сприяли спроба державного перевороту в лютому 1981 р., розпад правлячої партії (Союзу демократичного центру) та падіння авторитету комуністичної партії Іспанії.

Засоби мас-медіа активно включилися в процеси, що відбувалися в суспільстві, в першу чергу в політичній сфері. Так, вони уважно стежили за передвиборною кампанією, намагалися прогнозувати результати виборів, а також підтримували інтереси тих політичних сил, з якими мали спільну ідеологію.

«Ель Паіс» припускала перемогу соціалістичної партії Іспанії абсолютною більшістю, проте, католицьке щоденне видання «Я» (Ya) не бачило можливості ІСРП перемогти, хоча і звинуватило в підйомі соціалізму недбалість Союзу демократичного центру. «Ель Алькасар» (El Alcazar — профранкістського спрямування, супротивник демократичного транзиту) використовувала титуловану карту «червона Іспанія», щоб показувати місця «де переможе марксизм».

Діяльність ЗМІ в роки правління соціалістичного уряду продемонструвала гласність, доступність інформації, яка стала більш об'єктивною та достовірною. На шпальтах газет та в телеєфірі розповсюджувалася інформація різного політичного спрямування; публікувалися виступи і звернення іспанського короля; громадяни отримали можливість спостерігати за відкритими дебатами політичних опонентів; регулярно друкувалися інтерв'ю з провідними політичними та державними діячами, передвиборчі програми політичних сил, дебати у парламенті та дискусії в уряді, результати референдумів та виборів; висвітлювалися соціально-економічні та політичні проблеми, боротьба історичних областей Іспанії за автономію, результати опитування громадської думки тощо. Зрозуміло, що найбільш цікавими та важливим для виборців були публікації передвиборчих програм політичних партій, а також інтерв'ю з політиками, які представляли найбільші політичні сили. Насамперед це стосується лідера правлячої Іспанської соціалістичної робітничої партії Ф. Гонсалеса та лідерів опозиційної Народної партії М.Фраги та Хосе М. Аснара⁷.

Про гласність мас-медіа в роки консолідації демократичного режиму свідчить опублікована інформація, яка розкривала факти корупції у вищих ешелонах влади: справа Флікка (незаконне фінансування передвиборчої кампанії 1982 р. ІСРП зі сторони мільйонера Карла Ф. Флікка), справа Румаса (експропріація, продаж та ліквідація холдингу Румаса, що призвело до повного банкрутства компанії), справа ГАЛ (створення та незаконне фінансування терористичної організації за участю поліцейських та високопосадових осіб соціалістичного уряду, яка вела боротьбу з членами ЕТА), справа фінансової групи «Іберкорп» (біржова спекуляція з банківськими векселями, до якої був причетний голова Нацбанку Іспанії М. Рубіо) та інші. Найбільше уваги зазначеним фактам приділяли провідні іспанські газети «Ель Мундо», «Ель Паіс», «АВС» та «Ла Вангардіа»⁸.

Використовували засоби масової інформації і профранкістські сили, а також ортодоксальні католики, які чинили опір демократичному переходу. Так, зокрема, профранкістський «Ель Алькасар» був способом вираження думок групи військових, колишніх військових-франкістів, які виступали проти демократичних перетворень. Напередодні спроби військового путчу 1981 р. у цьому виданні публікувались схвальні статті щодо можливості застосування збройних сил. Ортодоксальні католики висловлювали своє занепокоєння політикою ІСРП у соціальній сфері, зокрема дозволом на аборт тощо.

У 80-і роки посилюється регіональна преса. В Галісії це «Ель Коррео галлего» (*El Correo gallego*), «Ель Ідеал галлего» (*El Ideal gallego* — католицьке видання, пропагувало регіоналізм), «Фаро де Віго» (*Faro de Vigo* — центристської ідеології); в Каталонії — «Ель Періодіко де Каталонія» (*El Periódico de Cataluña* — лівоцентристської націоналістичної ідеології), «Ель Періодіко де лас елексіонес» (*El Periódico de las elecciones*), «Аві» (*Avui* — правоцентристської націоналістичної ідеології); в Арагоні — «Герольд Арагона» (*Heraldo de Aragón* — консервативної ідеології, пропагувало регіоналізм), «Діаріо де Теруель» (*Diario de Teruel*); у Валенсії — «Лас Провінсіас» (*Las Provincias* — консервативної ідеології, пропагувало регіоналізм), «Леванте» (*Levante* — прогресивної ідеології). В Країні Басків з'явилися «Ель Коррео» (поміркованої, не націоналістичної, консервативної ідеології), «Деїа» (*Deia* — націоналістичної ідеології), «Егін» (*Egin*, діяльність якої була заборонена судом через зв'язок з ЕТА). Таким чином, розвиток регіональної преси з різним ідеологічним спрямуванням сприяв консолідації демократичних засад в іспанському суспільстві.

В березні 1984 р. був ухвалений закон, який врегулював право на спростування опублікованої інформації. Кожна людина, будучи фізичною або юридичною особою, отримала право на виправлення оприлюдненої інформації за допомогою будь-якого громадського засобу масової інформації, якщо розголошення цієї інформації могло нанести їй шкоду. Закон встановив порядок і терміни публікації спростувань. Якщо, у вказаний період не були надруковані або поширені виправлення, то потерпілий міг звернутися до судді першої інстанції за місцем проживання або до судді першої інстанції місця, де знаходився цей засіб масової інформації⁹.

В серпні цього ж року уряд ухвалив закон, за яким інформаційні агентства та журналістські групи отримали право на субсидювання своєї діяльності з метою захисту плюралізму та гласності інформації, що є характерними ознаками демократичного суспільства¹⁰.

Війна в Перській затоці (2 серпня 1990 р. — 28 лютого 1991 р.) відкрила інший важливий період в історії іспанської журналістики, особ-

ливість якого полягала в способі протистояти інформаційному спотворенню фактів, представлення яких не завжди співпадало з офіційною версією. Напруженість у відносинах між урядом і засобами зв'язку була очевидною особливо на початку протистояння. Засоби зв'язку і його спеціальні кореспонденти витримали суворість цензури, пропаганду і дезінформацію не лише з боку зовнішніх джерел, але також самих іспанських офіційних джерел. Вони докладали значних зусиль, щоб наблизити іспанську публіку до подій величезної трансцендентності, хоча не усі видання підтримали таку позицію.

Соціалістичний уряд почав процес реформування телевізійного простору. Ще у січні 1980 р. був прийнятий «Статут радіо та телебачення», згідно з яким державна телерадіослужба (TVE) об'єднала національне радіо Іспанії та телебачення. Метою нової служби було розвиток демократичних засад в іспанському телевізійному та радіо просторі, подача об'єктивної неупередженої інформації, розповсюдження гласності та плюралізму думок. І особливо яскраво це прослідковувалось в період виборчих кампаній 1982, 1986, 1989, 1993 та 1996 років, коли громадяни могли безпосередньо спостерігати за виступами кандидатів, а 24 травня 1993 р. вперше в Іспанії відбулись теледебати між політичними опонентами. Ф. Гонсалес та Хосе М. Аснар зустрілись віч-на-віч у прямому ефірі каналу «Антенa 3». За перебігом спостерігали більше 9-ти мільйонів громадян протягом двох годин. Лідер опозиційної Народної партії дорікав Ф. Гонсалесу економічною кризою, безробіттям, марнотратством, корупцією, проте запропонувати чіткі заходи виходу з кризи не зміг. У 1996 р. дебати вже не відбулись через небажання Хосе М. Аснара, оскільки, на його думку, не варто було давати можливість уряду Ф. Гонсалеса реабілітуватись перед виборцями у прямому ефірі¹¹.

Згідно з 14 статтею «Статуту радіо та телебачення» право мати власний осередок загальнонаціонального теле- та радіоефіру отримала кожна автономія¹². З 1970 по 1982 рр. такі осередки з'явилися в найбільших регіонах країни. А вже в 1982 р. з'явився осередок у Кастилії та Леоні, 1984 р. у Кантабрії, у 1986 р. у Ла-Ріосі, у 1989 р. у Кастилії- Ла Манча та Естремадури.

Проте, кожна автономія почала виступати за відкриття власних незалежних від держави каналів, які б транслювали передачі на мові регіонів.

У січні 1984 р. був ухвалений «Регулюючий закон Третього каналу телебачення», на підставі якого так звані треті канали повністю перейшли під управління автономій. Діяльність цих каналів, відрегульованих в цьому законі, була викладена в наступних пунктах:

- а) об'єктивність, правдивість і безсторонність інформації;
- б) розмежування між інформацією і думками;

в) повага до політичного, релігійного, громадського, культурного і лінгвістичного плюралізму;

г) захист молодості та дитинства;

д) повага рівності, зазначеної у статті 14 конституції країни.

Ще до ухвалення даного закону 1 січня 1983 р. почало трансляцію автономне баскське телебачення — ЕТБ на підставі статті 19.3 статуту автономії (1979 р.) та закону, ухваленого в травні 1982 р.¹³ Через три роки з'явився ЕТБ-2 з трансляцією іспанською мовою і, таким чином, ЕТБ-1 повністю став баскськомовним.

З січня 1984 р. почалися регулярні трансляції ТВ-3 (Автономного каталанського телебачення) в результаті прийняття статуту автономії (стаття 16) та відповідного закону¹⁴. Це було телебачення, яке вело трансляції каталонською мовою також для Валенсії, Балеарських островів, Андорри і зон Арагона. Популярність каналу призвела до його конкуренції з загальнонаціональним телебаченням, в результаті чого в нього виникали певні проблеми. Спочатку тривалість трансляцій становила лише чотири години на добу, а в кінці 1985 р. час було подовжено. Чотири роки пізніше з'явився Канал-33, що належав також телебаченню Каталонії.

Автономне галісійське телебачення (TVG), почало трансляцію регулярно у вересні 1985 р. галісійською мовою. Тривалість трансляції дорівнювала 39 годин на тиждень. Правовою базою виступили статут автономії від 1981 р. (стаття 34.3) і відповідний закон¹⁵.

Автономне телебачення Андалузії (Канал Південного телебачення), почало свою трансляцію в лютому 1989 р. з метою розповсюдження загальної інформації андалузцям та демонстрацією лінгвістичного розмаїття регіону. Юридичною основою також виступив статут автономії від 1982 р. (стаття 37.1) і відповідні закони¹⁶.

У грудні 1987 р. ухвалюється закон «Про порядок зв'язку». Цей закон встановив правову основу надання різних видів зв'язку, їх функції та відповідальність державного управління, громадських і приватних секторів¹⁷.

1988 року, 5-го травня, оприлюднюється «Закон приватного телебачення», в результаті якого приватними стали: Антена 3, Теле- 5 і Канал Плюс. Одна з цілей закону полягала в тому, щоб приватне телебачення служило для розширення можливостей інформаційного плюралізму в Іспанії. Закон був ухвалений щоб уникнути ситуації, яка суперечила б вільній конкуренції, або існуванню олігополії, або зловживання домінуючою позицією¹⁸.

Таким чином, державне телебачення втратило свою монополію в цій сфері. Денаціоналізація телебачення та поява місцевих каналів також

продемонструвало утвердження демократичного режиму, оскільки в значній мірі сприяло гласності, доступності та об'єктивності інформації, а також регіональному розвитку.

5 квітня 1989 р. створюється Федерація автономних органів радіо і телебачення. У вищезгадану федерацію об'єдналися усі радіостанції і публічне телебачення автономій, за винятком Естремадури. Метою федерації було підтримка діяльності організацій, що об'єдналися, керівництво відповідними спільними планами, обмін каналів інформацією, координація участі членів в рекламному ринку тощо.

Головні факти цього нового періоду можуть зводитися до наступних моментів: зникнення колишньої преси Руху і поява демократичних засобів масової інформації; визнання нових мультимедійних груп, поява стратегій економічної концентрації з боку журналістсько-радіотелефонних груп.

В роки правління ІСРП (1982–1996 р.) в країні відбувались суттєві демократичні перетворення: формування нової політичної, партійної та виборчої систем; загальнонаціональні, автономні та місцеві вибори, вибори до Європарламенту; реформування різних сфер суспільного життя, соціальних інститутів тощо. ЗМІ брали активну участь у зазначених процесах. Окремо необхідно зазначити про роль мас-медіа в розповсюдженні політичної інформації серед громадян та про їх безпосередній вплив на волевиявлення.

Таблиця 1

Яким чином Ви дізнавались про результати виборів?

	Відсотки								
	Вибори до Європейського парламенту 1989			Вибори в Каталонії 1988			Муніципальні, автономні вибори та вибори до Європарламенту 1987		
	так	ні	Немає відповіді	так	ні	Немає відповіді	так	ні	Немає відповіді
Дізнався з газет	49	49	2	55	43	2	46	51	3
Почув по радіо	45	53	2	31	67	2	42	54	4
Побачив по телебаченню	77	21	2	85	14	1	77	21	2
Дізнався від родичів	22	76	2	22	75	3	25	71	4
Дізнався від друзів	26	71	3	27	70	3	32	63	5
Дізнався від колег по роботі	18	79	3	19	76	5	23	72	5

Джерело: *Emilio Rodríguez Lara. La publicación de encuestas preelectorales // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 191–211.*

З наведеної таблиці можна зробити висновок, що найбільш популярними джерелами інформації про політичні події були телебачення та преса, оскільки про результати виборів до Європарламенту, в Каталонії та муніципальних виборів громадяни дізнавалися в першу чергу з телеєфіру, потім з періодичних видань, радіо, а потім вже вони відзначили інші джерела інформації.

Таблиця 2

Вплив результатів опитувань на зміну думки громадян.

	Відсотки							
	Чи вважаєте Ви, що оприлюднення результатів опитувань громадян на передодні виборів вплинули на зміну думки виборцями?				Ви, зокрема, змінювали свою думку після оприлюднення результатів опитувань?			
	так	ні	Не знають	Немає відповіді	так	ні	Не знають	Немає відповіді
Муніципальні та автономні 1991	37	39	22	2				
Країна Басків 1990	36	49	14	1	6	88	5	1
Андалусія 1990	27	50	22	1	5	88	5	2
Загальні вибори 1989	35	41	23	1	5	88	6	1

Джерело: *Emilio Rodríguez Lara. La publicación de encuestas preelectorales // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 191–211.*

Напередодні проведення виборів, референдумів та інших суспільно значущих заходів в кожній цивілізованій країні проводяться соціологічні дослідження думки громадян про можливі результати таких заходів або щодо їх безпосередньої участі або волевиявлення. З вищенаведеної таблиці видно, що в більшості випадків оприлюднення результатів таких досліджень не впливали на зміну думки виборцями. Це свідчить про те, що громадяни в своїй більшості були освічені і певною мірою впевнені в питаннях політичного спрямування.

Джерела інформації, що найбільше вплинули на виборців.

Таблиця 3

Що допомогло прийняти остаточне рішення.

	Відсотки											
	Муніципальні та автономні вибори 1991 р.			Вибори до Європарламенту 1989 р.			Вибори в Каталонії 1988 р.			Муніципальні, автономні та вибори до Європарламенту 1987 р.		
	так	ні	Немає відповіді	так	ні	Немає відповіді	так	ні	Немає відповіді	так	ні	Немає відповіді
Аргументи політиків	24	49	27	32	54	14	45	47	8	29	53	8
Інформація з преси, радіо та телебачення	21	52	27	27	59	14	32	62	6	20	62	18
Бесіди з колегами по роботі	19	54	27	16	70	14	13	79	8	18	66	16
Бесіди з друзями	21	41	28	28	57	15	18	74	8	32	50	18
Бесіди з родичами	31	42	27	30	56	14	26	66	8	39	44	17
Результати опитувань	7	66	27	3	82	15	15	77	8	7	75	18

Джерело: *Emilio Rodríguez Lara*. La publicación de encuestas preelectorales // *Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas*. — 1992. — № 57. — P. 191–211.

Отже, найбільший вплив на прийняття виборцями остаточних рішень щодо волевиявлення мали аргументи політиків, а потім вже засоби масової інформації. Так, за результатами дослідження видно, що від 24 до 45 відсотків громадян зробили свій остаточний вибір в результаті переконливих аргументів політиків, від 20 до 32 відсотків як наслідок отриманої інформації зі ЗМІ. Решта виборців довірилися думці колег, друзів та родичів.

В період демократичних перетворень активно діяли журналістські асоціації: Асоціація іспанських щоденних видань (AEDE) — 1977 р.; Асоціація професійної преси 1925 р.; Федерація асоціацій журналістів Іспанії (FAPE) — 1922 р. За мету вони визначали: просувати розвиток та

престиж іспанської преси в світі; захищати інтереси асоційованих компаній; розповсюджувати культурну та наукову роботу.

Отже, при використанні матеріалів ЗМІ першочергова увага приділялася офіційній інформації та хроніці. Переваги засобів масової інформації як джерела — це швидкість реакції на події, які відбуваються в суспільстві. Позитивним моментом використання ЗМІ для вивчення процесу консолідації демократичного режиму є можливість в ретроспективі оцінити значення більшості подій для розвитку зазначеного процесу. Негативний момент — це те, що багато статей і повідомлень ЗМІ несуть в собі ідеологічну спрямованість, тому аналіз матеріалу з одного питання проводиться на основі вивчення безлічі джерел, а часто усі вони фактично повторюють один одного.

В умовах трансформаційного суспільства ЗМІ в Іспанії виконали функції провідного засобу розподілу інформації та головного каналу політичної комунікації. Роль засобів масової інформації в політиці визначилася ефективністю механізмів їхнього впливу на громадську думку та на тих суб'єктів політичного процесу, які виробляли та приймали рішення. Ці механізми найбільш активно застосовувалися в ході передвиборчих кампаній. В умовах зростання ролі інформації в житті суспільства вплив ЗМІ постійно посилювався.

В роки консолідації демократичного режиму було запроваджено у життя демократичні механізми регуляції та саморегуляції ЗМІ; завершено роздержавлення засобів масової інформації шляхом створення суспільного телебачення та радіомовлення; здійснено демонополізацію ЗМІ, засобів технічного забезпечення їх виробництва, доставки преси, трансляції телерадіопрограм; забезпечено суспільну підтримку вільної незалежної преси.

ЗМІ наповнили великомасштабний дискурс каталогами демократичних цінностей, ідей, перспектив їх реалізації, пропонуючи масовій аудиторії відібрати як першочергові деякі проблеми суспільного життя. ЗМІ структурували аудиторію за групами думок, трансформуючи уособлених індивідів в організовану громадськість і сприяючи перетворенню думок у суспільну силу, фактор впливу на суспільні, в першу чергу, політичні процеси.

¹ Костирев А.Г. Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / А.Г. Костирев; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. — К., 2003. — С. 4.

² Костирев А.Г. Моделі взаємодії політичної і медіа-систем // А. Костирев. Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Полі-

тологія. — 2002. — № 39. — С. 131–134; *Костирев А.Г.* Суспільно-політичні функції засобів масової інформації в демократичному суспільстві // А. Костирев. Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. — 2002. — № 40. — С. 230–234; *Костирев А.Г.* Суперечливості функціонування системи засобів масової інформації як інструменту соціального управління у демократичному суспільстві // А. Костирев; Сіверянський літопис. — 2000. — № 2. — С. 99–111; *Костирев А.Г.* Соціально-відповідальна модель функціонування засобів масової інформації як чинник суспільної злагоди в демократичному суспільстві / А. Костирев. На шляху до суспільної злагоди. — К.: Український центр політичного менеджменту. — 2001. — С. 75–84.

³ *Francisco Bernete.* El estudio de los estereotipos a través del análisis de relatos // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 123–135; *María Luz Moran.* Algunas reflexiones en torno a la influencia de los medios de comunicación en la formación y características de la cultura política de los españoles // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 37–59; *Blanca García-Mon Marañes.* María José Ramírez Lafita. Los medios de comunicación escritos en la sociedad española // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 87–108; *Antonio Muñoz Carrión.* Los códigos de la comunicación instituida: margenes, dinámica y nivel lógico // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 61–74; *Eduardo Vázquez Díaz, Carlos Lamas Alonso.* El publico privado en la televisión // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 109–120; *María Antonia Arias Fernández.* Las fuentes de información no institucionales como alternativas de los MCM // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 75–84; *Juan Antonio Gaitáh Moya.* La opinión del diario el país en la transición española // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 149–164; *Emilio Rodríguez Lara.* La publicación de encuestas preelectorales // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 191–211; *Begoña García Nebreda, Alejandro Perales Albert.* Los informativos de televisión: un modelo mas allá de las diferencias // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 137–147; *Antonio Laguna Platero.* Política y Televisión: Las Perversiones de la democracia // Ámbitos. — 2002. — № 9–10. — P. 323–339; *Baldemar Hernández Márquez.* El papel de la prensa en las etapas de transición a la democracia (el caso español). — Madrid, Universidad Complutense de Madrid. — 2001. — 665 p. — ISBN: 84-669-2199-0; *Manuel Martín Serrano.* Los cambios acontecidos en las funciones de la comunicación y en el valor de la información // Revista Espanola de Investigaciones Sociologicas. — 1992. — № 57. — P. 13–20; *María Cruz Seoane y María Dolores Saiz.* Cuatro siglos del periodismo en España. De los «avisos» a los periódicos digitales. Edición: 1ª. — 2007. — 400 p. — ISBN: 9788420648842; *Javier Fernández Sebastián; Juan Francisco Fuentes.* Historia del periodismo Español. Edición: 1ª. — 1997. — 400 p. — ISBN: 9788477384977; *Timoteo Álvarez, Jesús.* La historia de los medios informativos en España. Ariel Comunicación: Barcelona, 1991; *Timoteo Álvarez, Jesús.* Historia y modelos de comunicación en el S. XX. El nuevo orden informativo. Ariel Comunicación: Barcelona, 1987.

⁴ *Reig Ramon Garcia.* El control de la comunicación de masas. Bases estructurales y psicossociales, Eds. Madrid, Libertarias / Prodhufi. — 1995. — 552 p. ISBN: 978-84-7954-253-5.

⁵ *Reig Ramon Garcia.* Medios de Comunicación y Poder en España: Prensa, Radio, Televisión y Mundo Editorial. Barcelona. Paidós Ibérica. — 1998. — 295 p. ISBN: 8449306019.

⁶ Испания. Конституция и законодательные акты. — М.: Прогресс, 1982. — С. 35–36.

⁷ Aznar: «La propuesta de González es insensata»//El Mundo. — 2.02.1996; Serra: «Aznar es un cobarde» // El Mundo. — 2.02.1996; Guerra: «La derecha es un peligro para el progreso del país» // El Mundo. — 4.02.1996; Aznar: «No sabemos todavía si habrá moneda única» // El Mundo. — 8.02.1996; Alvarez Cascos: «González ya no es un dios pagano» // El Mundo. — 28.02.1996; Aznar: «Es vergonzoso que González coree eslóganes // El Mundo. — 2.03.1996; «Podemos ser el mejor aliado o el peor enemigo del PSOE» según Xabier Arzallus // El Pais. — 13.09.1982; Felipe González: «El Gobierno socialista no podrá solucionar todos los problemas a la vez» // El Pais. — 17/09/1982; Serra: «La derecha no se centra con un congreso de tres días» // El Pais. — 17.02.1996; Guerra: «El GAL hace diez años que no mata» // El Pais / — 16.02.1996; Aznar: «Si los GAL hubieran tenido éxito, no estaríamos en el momento actual» // El Pais. — 17.02.1996; «González quiere los votos de la izquierda para hacer política de derechas» // El Pais. — 17.02.1996; «El programa del PP sólo es una obra maestra de la literatura bucólica» // El Pais. — 18.02.1996; «La derecha provoca el desánimo de los ciudadanos» // El Pais. — 20.05.1993.

⁸ Garzón requisita a Perote importantes documentos sobre la «trama GAL» // El Mundo. — 9.02.1996; «No se puede juzgar al Gobierno por los casos de corrupción» // El Mundo. — 9.02.1996; Instan a Móner a reclamar a Barrionuevo los borradores de los GAL // El Mundo. — 14.02.1996; Trece años de la tropelia de Rumasa // ABC. — 23.02.1996; La espoleta de la «bomba Rumasa» // ABC. — 25.07.1994; De Rumasa a Banesto // ABC. — 16.01.1994; La corrupcion devola al Gobierno // ABC. — 5.05.1994; Moral de derrota // ABC. — 29.01.1996; La corrupcion acorralla al PSOE // ABC. — 16.04.1994; El PSOE recibio dinero del «caso Flick», segun Struck // ABC. — 3.11.1984; La finiciacion del PSOE // ABC. — 6.6.1991; La ayuda a la socialdemocracia, estrategia contra el comunismo // La Vuangardia. — 16.11.1984; Pujol se felicita de queAznar deje de explotar el caso GAL irresponsablemente // La Vuangardia. — 24.01.1996; Fraga sugier uen pact oparaacabar «cuanto antes» con el caso GAL // La Vuangardia. — 10.06.1996; Aznar cree que la prision de Vera confirma la responsabilidad de Gonzalez en el caso GAL // La Vuangardia. — 18.02.1995; Aznar no entiende por que solo Espana no baja tipo de interes // La Vuangardia. — 1.05.1993; El PSOE acusa a Aznar de una campana para quebrar a Gonzalez // La Vuangardia. — 8.12.1994; El poder paga con votos la factura de la corrupcion // La Vuangardia. — 25.02.1993; El caso Flick, dificil de investigar // La Vuangardia. — 6.11.1984; Guerra: «El GAL hace diez años que no mata» // El Pais/ — 16.02.1996; Aznar: «Si los GAL hubieran tenido éxito, no estaríamos en el momento actual» // El Pais. — 17.02. 1996; Aznar asegura que González tiene toda la información necesaria sobre los GAL // El Pais. — 21.05.1993.

⁹ Ley Orgánica 2/1984, de 26 de marzo, reguladora del derecho de rectificación//Boletín Oficial del Estado: 27 de marzo de 1984, Núm. 74. — P. 8387–8387.

¹⁰ Ley 29/1984, de 2 de agosto, por la que se regula la concesión de ayudas a Empresas Periodísticas y Agencias Informativas//Boletín Oficial del Estado: 3 de agosto de 1984, Núm. 185. — P. 22628–22629.

¹¹ Aznar le dobló el pulso a González // ABC. — 24.05.1993; Aznar asedió a González con la crisis, pero no dio alternativas para superarla // El Pais. — 25.05.1993; Primer asalto entre González y Aznar // El Pais. — 25.05.1993; González asegura que el debate «serio» que él desea es sólo un «cara a cara con Aznar» // El Mundo. — 2.02.1996; PSOE, PP e IU no se ponen de acuerdo en los debates electorales // El Mundo. — 2.02.1996; González necesita debates // El Mundo. — 3.02.1996; Tele 5 defiende los debates a dos entre González y Aznar // El Mundo. — 3.02.1996; El 59, 2 por ciento de los españoles quiere debates entre González, Aznar y Anguita // El Mundo. — 5.02.1996.

¹² Ley 4/1980, de 10 de enero, de Estatuto de la Radio y la Televisión//Boletín Oficial del Estado: número 11 de 12/1/1980, P. 844–848.

¹³ Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía para el País Vasco//Boletín Oficial del Estado: número 306 de 22/12/1979. — P. 29357–29363; Ley 5/1982, de 20 de Mayo, de creación del Ente Público «Radio Televisión Vasca» // Boletín Oficial del País Vasco: número 71 de 2/6/1982. — P. 1250–1262.

¹⁴ Ley Orgánica 4/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía de Cataluña // Boletín Oficial del Estado: sábado 22 de diciembre de 1979, Núm. 306. — P. 29363–29370.

¹⁵ Ley Orgánica 1/1981, de 6 de abril, de Estatuto de Autonomía para Galicia // Boletín Oficial del Estado: número 101 de 28/4/1981, páginas 8997 a 9003; Ley de 11 de julio de 1984 de creación de la compañía de radio-television de Galicia//Boletín Oficial del Estado: número 139 de 11/6/1985, páginas 17745 a 17748; Ley de 9 de diciembre de 1983, reguladora del consejo asesor de RTVE en Galicia//Boletín Oficial del Estado: número 13 de 15/1/1985. — P. 1120–1121.

¹⁶ Ley Orgánica 8/1982, de 10 de agosto, de Estatuto de Autonomía de Aragón // Boletín Oficial del Estado: número 195 de 16/8/1982. — P. 22033–22040; Ley 8/1987, de 15 de abril, de creación, organización y control parlamentario de la Corporación Aragonesa de Radio y Televisión//Boletín Oficial del Estado: número 107 de 5/5/1987. — P. 12986–12989.

¹⁷ Ley 31/1987, de 18 de diciembre, de Ordenación de las Telecomunicaciones // Boletín Oficial del Estado: 19 de diciembre de 1987, Núm. 303. — P. 37409–37419.

¹⁸ Ley 10/1988, de 3 de mayo, de Televisión Privada//Boletín Oficial del Estado: 5 de mayo de 1988, Núm. 108. — P. 13666–13669.

На основани анализе материалов прессы, радио и телевидения сделана попытка проследить особенности процесса консолидации демократического режима в Испании в годы правления Испанской социалистической рабочей партии. Также автором отражен процесс демократизации СМИ. Указывается, что значительную роль в трансформационных процессах сыграли средства массовой информации, поскольку выступили в качестве носителя и распространителя демократических ценностей.

Ключевые слова: консолидация демократии, политическая система, реформа, модернизация, средства массовой информации, пресса, радио, телевидение.

On the basis of analysis of materials of the press, radio and television given it a shot to trace the features of process of consolidation of the democratic mode in Spain in the years of rule of Spanish socialistic working party. Also an author is reflect the process of democratization of MASS-MEDIA. Specified, that a considerable role in transformation processes was played by mass medias, as came forward as a transmitter and spreader of democratic values.

Key words: consolidation of democracy, political system, reform, modernization, mass medias, press, radio, television.